

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

STATE REGULATION OF THE TELECOMMUNICATION SERVICES MARKET UNDER CONDITIONS OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS OF THE NATIONAL ECONOMY

В статті розглядаються засади та проаналізовано сучасні тенденції розвитку ринку телекомунікаційних послуг України. Розкрито характерні особливості функціонування національного ринку телекомунікаційних послуг, котрі впливають на форми і методи державного регулювання із виявленням специфіки організації моделі управління сферою телекомунікацій України. Обґрунтовано напрями удосконалення регуляторної політики держави у сфері телекомунікацій.

Ключові слова: державне регулювання, регуляторна політика, ринок, телекомунікаційні послуги, національна економіка.

В статье рассматриваются принципы и проанализированы современные тенденции развития рынка телекоммуникационных услуг Украины. Раскрыты характерные особенности функционирования национального рынка телекоммуникационных услуг, которые влияют на формы и методы государственного регулирования с выявлением специфики организации модели управления

сферой телекоммуникацій України. Обоснованы направления усовершенствования регуляторной политики государства в сфере телекоммуникацій.

Ключевые слова: государственное регулирование, регуляторная политика, рынок, телекоммуникационные услуги, национальная экономика.

The article presents and analyzes the principles and the current trends of the market of telecommunication services in Ukraine. The article reveals the distinctive characteristics of functioning of the national telecommunication services market, that influence the forms and methods of the state regulation, with the identification of specific features of the organization of the management model of the telecommunications sector in Ukraine. The directions of improvement of the regulatory state policy in the area of telecommunications are substantiated.

Key words: state regulation, regulatory policy, market, telecommunication services, national economy.

УДК 654.01:338.47

Франчук О.П.

викладач

Київський коледж зв'язку

Постановка проблеми. Державне регулювання економіки відіграє важливу роль у розвитку національної економіки, так і сфери телекомунікацій зокрема, що особливо пов'язано із активною фазою конвергенції останньої із сферою інформатизації (інформаційних технологій) та формування політики регулювання цих сфер світовими інституціями як однієї сфери електронних комунікацій. Крім того, інноваційні зміни та перманентний технологічний розвиток сфери телекомунікацій обумовлює необхідність відповідних інституційних трансформацій й коригувань у діючому регулятивному середовищі. Зокрема, для подальшої конвергенції, яка змінює межі та характеристики обслуговування і стимулюючи пропозицію нових послуг, може знадобитися перегляд ряду елементів нинішньої структури економічного регулювання сфери телекомунікацій.

Сфера телекомунікацій є базисом національної економіки та будь-якої її сфери діяльності, ефективність якої ґрунтується на зростаючій потребі цілеспрямованого обміну впорядкованими даними. Проте зростаюча роль телекомунікацій в сфері послуг та побудові інформаційного суспільства в Україні обмежується стримуючим розвитком ринку телекомунікаційних послуг, пов'язаним із різноманітними проблемами та протиріччями, які не сприяють посиленню стратегічного положення України у лідерах по рівню розвитку телекомунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічні відносини з надання телекомунікаційних послуг та їх державне регулювання залишаються практично недослідженими вітчизняними науковцями. Окремі аспекти їх державного та правового регулювання розглядалися в працях О.М. Боярчука, Ю.М. Батуріна, О.Ю. Кашинцевої, В.О. Калятіна, В.В. Ковалю, Т.В. Стройко, К.С. Шапошникова, Л.В. Шостак, А.В. Шамраєва та ін.

Значний внесок в дослідження проблем телекомунікаційної сфери зробили вчені П.П. Воробієнко, В.М. Гранатуров, В.В. Коваль, В.М. Орлов, О.С. Редькін, В.О. Стрій, М.М. Філон, Н.А. Хрущ та інші. В дослідженнях зазначених авторів наводиться обґрунтування необхідності державного втручання на ринок телекомунікаційних послуг, через ринкові провали чи невдачі. Але, на нашу думку, методичні засади та практичні рекомендації щодо державного регулювання конкуренції на ринку телекомунікаційних послуг потребують подальшого розвитку та удосконалення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Регулювання відносин у сфері телекомунікацій із надання телекомунікаційних послуг вітчизняним законодавством не є досконалим, що пов'язано, насамперед, із наявністю значних прогалин у цій царині державного регулювання, що потребує подальшого дослідження системи державного регулювання ринку телекомунікаційних послуг в умовах структурних трансформацій національної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування та визначення основних напрямів вдосконалення державного регулювання розвитку ринків телекомунікаційних послуг в умовах структурних трансформацій національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В загальному регулювання виступає як правовий інструмент для здійснення політики державного втручання в економіку чи її галузі, а головною метою – є захист громадських інтересів і суспільного добробуту, а для держав в яких інституціональне середовище не достатньо розвинене і присутні провали ринку, регулювання є одним з декількох інструментів політики, яке мають усунути зазначені вади для отримання бажаних соціальних результатів [9].

Відповідно до теорії громадських інтересів, розробленої Артуром Пігу, регулювання ґрунтується на вимогах громадськості щодо, по-перше, нівеляції ринкових провалів, переважно через проблеми монополії, та, по-друге, можливості держави виправляти ці ринкові провали на основі нормативно-правового забезпечення. Проте низька якість нормативно-правового забезпечення суттєво зменшує рівень конкурентоспроможності національної економіки через низьку довіру громадськості та бізнесу до інститутів влади і заохочує корупцію в державних установах і громадські процеси.

Надмірне регулювання за недосконалої нормативно-правового забезпечення із слабкими інституціональними можливостями, які створюють нормативне навантаження на бізнес, істотно знижує ефективність підприємництва та інноваційної діяльності із падінням якості вироблених товарів і послуг, тим самим погіршуючи добробут споживачів. Навіть при незалежності національного регулятора в будь-якій сфері національної економіки та намаганням ним сприяти соціальному добробуту у випадку низької якості нормативно-правового середовища та його інституційній неспроможності відбуватиметься подальше монопольне ціноутворення з боку окремих суб'єктів ринку. Вдосконалення вітчизняної нормативної бази може привести до якіснішого державного регулювання, а також до скорочення витрат на дотримання і виконання нормативних правил із можливістю в подальшому усунення адміністративних бар'єрів для зниження вартості ведення бізнесу та підвищенні ефективності ухвалення рішень.

Система державного регулювання складається з наступних складових:

- 1) інструментів нормативного регулювання;
- 2) регуляторних процесів;
- 3) інститутів;
- 4) політики регулювання.

Інструменти нормативного регулювання можуть охоплювати широкий діапазон: від зако-

нів й нормативних актів, які видаються урядом чи незалежним регулятором до дозволів і ліцензій, які видаються органами місцевого самоврядування.

Регуляторні процеси охоплюють процеси прийняття державних рішень при регулюванні сфери господарських відносин із оцінкою відповідного регуляторного впливу, що включає підготовку та ухвалення рішення і зіставлення альтернатив, можливої його та реалізації рішення.

Інститути формуються з метою використання державою своїх регуляторних повноважень та досягається на основі інституційного забезпечення державної регуляторної політики.

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності, згідно Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [9]. Принципами державної регуляторної політики є: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність та прозорість та врахування громадської думки [9].

Розпочата реформа державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності включає підвищення якості регулювання за допомогою ефективнішого узгодження нормативних політичних цілей та спрощення адміністративних процедур і дерегулювання, а також передбачає реформу системи державного контролю (нагляду).

За останні роки залишається проблема в реформі регулювання, яку можливо ефективно вирішувати за допомогою удосконалення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Кожна держава за роки свого існування вибудувала унікальну систему регулювання, яка функціонує на законах, правилах, процедурах для їх потреб, тому все частіше впроваджується така політика регулювання, яка направлена на зміцнення інститутів для більш ефективнішої системи регулювання.

В Україні також зроблено відповідні кроки до вдосконалення нормативної бази та державного регулювання, а починаючи з кінця ХХ століття, уряд все частіше спрямовує зусилля на реформу в деяких секторах економіки, таких як телекомунікації, ключові реформи в якій сприятимуть підвищенню ефективності бізнесу в інших галузях.

Метою державного регулювання у сфері телекомунікацій є максимальне задоволення попиту

споживачів на телекомунікаційні послуги, створення сприятливих організаційних та економічних умов для залучення інвестицій, збільшення обсягів послуг та підвищення їх якості, розвитку та модернізації телекомунікаційних мереж з урахуванням інтересів національної безпеки [3].

Базуючись на сучасних визначеннях державного регулювання економіки, ми вважаємо за доцільне уточнити це визначення в сфері телекомунікацій таким чином: державне регулювання ринку телекомунікаційних послуг – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу держави (національного регулятора та інших органів державної влади) на розвиток ринку телекомунікаційних послуг.

Державне регулювання ринку телекомунікаційних послуг безпосередньо впливає і на споживачів, і на виробників телекомунікаційних послуг. Формою ж взаємодії споживачів і виробників телекомунікаційних послуг є договірні відносини. Аналізуючи дослідження галузевого державного регулювання [7], сучасними особливостями регуляторної політики держави у сфері телекомунікацій вважаємо:

- державний нагляд за ринком телекомунікацій;
- забезпечення якості телекомунікаційних послуг;
- захист прав споживачів телекомунікаційних послуг.

Зростання обсягів сфери послуг свідчить про те, що в сучасних умовах послуги, зокрема телекомунікацій, виступають невід'ємною складовою будь-якого суспільства, а за останні роки телекомунікаційні послуги набувають все більшої соціальної спрямованості та створює інноваційну складову в соціально-економічному розвитку держави [4; 5].

Відповідно до офіційної статистики, телекомунікаційні та інформаційні послуги за значимістю посідали друге місце, де їх частка у 2014-2016 роках складала 20%, в тому числі телекомунікаційні послуги у 2014 році 13,42 %, у 2015 році – 11,83%, а у 2016 році – 10,43%, що пояснюється дещо нижчими темпами їх зростання у порівнянні із динамікою загального обсягу реалізованих послуг споживачам (125,2% проти 110,4%). Варто відмітити, що в межах виду послуг «Інформація та телекомунікації», саме близько половини (53,8% у 2016 році) із цих послуг припадало на телекомунікаційні послуги.

Найбільшу частку послуг, реалізованих різним групам споживачів, становили телекомунікаційні послуги (20,9%), які мають попит у більшості числа споживачів – це населення, а в дещо меншій мірі також організації і установи. В той же час послуги «Комп'ютерне програмування та інформаційні послуги» переважно надаються підприємствам (установам), а не населенню [1].

Таблиця 1

Динаміка обсягу реалізованих послуг споживачам

Види	2014		2015		2016		2016/2015
	Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Темп росту, %
Усього	360,56	100%	433,25	100%	542,40	100%	125,19%
Інформація та телекомунікації, в т.ч.:	74,27	20,60%	85,51	19,74%	104,06	19,19%	121,69%
- Телекомунікації (електрозв'язок)	48,39	13,42%	51,26	11,83%	56,58	10,43%	110,38%
- Комп'ютерне програмування та надання інформаційних послуг	16,52	4,58%	24,41	5,63%	33,60	6,19%	137,65%

Джерело: [1]

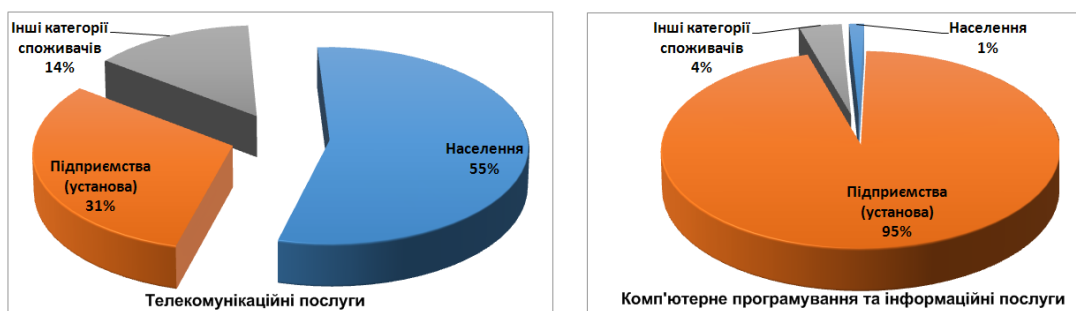

Рис. 1. Розподіл обсягу реалізованих послуг за категоріями споживачів (у % до загального обсягу) у 2016 році, [1]

Тенденції розвитку ринку телекомунікаційних послуг України співвідносяться із ситуацією, яка склалася на світових ринках щодо доходів, обсяг яких щорічно збільшуються на 5-7%. Доходи від надання телекомунікаційних послуг у 2016 році зв'язку склали 61 911,2 млн. грн., що на 10,8% більше ніж у 2015 році, а відповідно у 2015 році – 50851,8 млн. грн., що на 25 60,9 млн. грн. більше ніж у 2014 році, у 2014 році склали 48 334,6 млн. грн. що на 1 199,6 млн. грн. більше ніж у 2013 році та становить 2,5 % приросту порівняно із минулим роком [2].

В структурі доходів від надання послуг зв'язку, питома вага доходів від надання телекомунікаційних послуг зменшилася від 92,1% за підсумками 2014 року до 91,0% у 2015 році та 92,0% у 2016 році. Основними сегментами на ринку телекомунікаційних послуг виступають рухомий (мобільний) зв'язок, який найбільш домінує, а також паритетні фіксований телефонний зв'язок та комп'ютерний зв'язок (доступ до Інтернету), спільна частка яких у загальних доходах від надання послуг зв'язку за підсумками 2014 року склала 94,7%, а 2016 року – 80,3%.

Основними тенденціями функціонування ринку телекомунікаційних послуг в Україні є [10]:

- скорочення доходів операторів фіксованого телефонного зв'язку, що пов'язано із заміщенням послуг з боку операторів мобільного зв'язку;

- активне впровадження телекомунікаційних мереж рухомого (мобільного) зв'язку третього покоління (3G);

- підвищення попиту споживачів на мультимедійні конвергентні телекомунікаційні послуги та цифрові сервіси обумовило перерозподіл доходів по типу послуг, збільшення питомої ваги пакетних та гібридних тарифних планів;

- запровадження операторами пакетування високошвидкісних мультимедійних послуг передачі даних (голосова телефонія, доступ до Інтернету та телебачення) із зростанням обсягів цих послуг;

- розвиток мобільного широкосмугового зв'язку, як найдинамічнішого сегменту ринку телекомунікацій, являється для більшості населення єдиним варіантом для доступу до мережі Інтернет.

Окрім зазначених тенденцій та проблем, як і раніше існують істотні відмінності у рівні проникнення та доступу до фіксованого, мобільного та широкосмугового зв'язку між окремими, особливо між міськими і сільськими регіонами, що потребує подальшого моніторингу і аналізу прогресу доступу до телекомунікацій із урахування підтримки:

- забезпечення доступу і розширення використання телекомунікацій і розширення доступу до них;

- інклюзивності – подолання цифрового розриву і забезпечення широкосмугового зв'язку для усіх груп споживачів не залежно від регіону

- інновацій і партнерства зацікавлених сторін в сфері телекомунікацій;

- зменшення надмірних відходів та викидів парникових газів, генеровані галуззю телекомунікацій.

Як засвідчує світовий досвід розвинутих країн щодо ефективності регулювання ринку телекомунікаційних послуг, основними засадами в її досягненні є наступні пропозиції:

- скорочення регуляторних обмежень до мінімуму, необхідного для забезпечення якості обслуговування, включаючи універсальні послуги, а також для вирішення проблеми обмежених ресурсів;

- регулювання сфери телекомунікацій повинно бути предметом перевірки міри його застосування та більшої прозорості;

- незалежності регулятора в сфері телекомунікацій із відсутністю відповідальності перед будь-яким постачальником базових телекомунікаційних послуг та неупередженістю в рішеннях по відношенню до всіх учасників ринку;

- регуляторна діяльність має бути спрямована на спрощену процедуру та забезпечення гарантії взаємоз'єднання, посилення конкуренції для розподілу радіочастот, а також зменшення витрати на ліцензування.

Проте зазначені заходи щодо підвищення ефективності регулювання ринку телекомунікаційних послуг мають ґрунтуватися на виявленні проблем, повну діагностику чинників та інституціональних стимулів, що полягають в основі проблеми, вибору інструментів регуляторної політики.

Саме на основі інструментів регуляторної політики може забезпечуватися підвищення рівня конкуренції в користуванні телекомунікаційними мережами та послугами, що продукуватиме зниження тарифів та інноваційні пропозиції телекомунікаційних послуг і технологій, які визначають здатність економіки повністю брати участь в глобальних процесах [8].

Останнє десятиліття стало одним із ключовим у змінах національного ринку телекомунікацій, що вимагає від суб'єктів ринку необхідності адаптуватися і розвиватися, щоб залишатися конкурентоздатними. Розвиток нових видів послуг та ускладнення міжоператорських відносин обумовлює появу нових правових питань та викликів для існуючої нормативно-правової бази. В таких умовах на регуляторні органи покладається завдання із розробки законодавства та його виконання у відповідності до розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій. Оскільки сприятливе нормативно-правове середовище та інструменти державного регулювання критично важливі для інвестиції і інновації, які виступають базисом швидкого росту сфери телекомунікацій.

Висновки з проведеного дослідження. Телекомунікаційні технології стають більше уні-

версальними, а конвергенція телекомунікаційних послуг створює потенційні можливості для бізнесу, накладають значний тиск на ціни традиційних сегментів ринку, особливо в голосовій телефонії, що і впливає на традиційний режим регулювання ринку послуг телекомунікаційних послуг.

Обґрунтовано необхідність подальшого удосконалення нормативної бази в якості відповіді на конвергенцію технологій і послуг на ринку телекомунікацій як потреби в нормативних засобах правового захисту операторів телекомунікацій. Нормативно-правова база має враховувати баланс між рівнем контролю ринку, достатнім для ефектної конкуренції і відносно низьким рівнем регулятивного впливу для ведення бізнесу. Особливо це стосується сфери телекомунікацій, яка схильна до постійних технологічних змін і перманентного розвитку послуг, що потребує інституціоналізацію регуляторних норм, які мають відповідати потребам ринку згідно трансформаційних процесів на ньому, та бути направлені на усунення бар'єри для входу на ринок та запобіганню зловживання домінуючим положенням.

Емпіричні дослідження показали, що для ефективного розвитку сфери телекомунікацій, як правило необхідно значно більше, ніж просто нівеляція бар'єрів входження в різні сегменти ринку телекомунікацій, тому саме від державного регулювання, що забезпечує цей доступ до ринку відіграє важливу роль в забезпеченні розвитку ринку телекомунікацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюлетень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

2. Звіт щодо діяльності НКРЗ та стану телекомунікацій в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nkrz.gov.ua/uk/1456082595/>

3. Інформація щодо результатів державного нагляду в галузі зв'язку за 2014-2016 роки / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=94&language=uk>

4. Коваль В.В. Соціально-економічна ефективність розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності операторів телекомунікацій / В.В. Коваль // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2015. – № 13 – С. 154-161.

5. Коваль В.В. Стратегічні орієнтири розвитку сфери інфокомунікацій як складової національної інноваційної інфраструктури / Коваль В.В., Толкачова Г.В., Небога Т. В.// Проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 89-93.

6. Про перелік видів діяльності у сфері телекомунікацій, що підлягають ліцензуванню [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=66&language=uk>.

7. Про телекомунікації: Закон України / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

8. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р // Офіційний вісник України – 2013. – № 44. – Ст. 79.

9. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Закон України. // Офіційний вісник. – 2003. – № 41. – Ст. 2157.

10. РЕКОМЕНДАЦІЇ парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» / Верховна Рада України; Постанова, Рекомендації від 31.03.2016 № 1073-VIII – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1073-19>